

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. VII св. 3-4

БЕОГРАД 1955

САДРЖАЈ

	Страна
1. А. Бајић: Значај лингвистичких студија за опште језичко образовање	65
2. М. Стевановић: О језику једнога написа	69
3. Б. Милановић: Глаголи на <i>-ишти</i> с облицима промене <i>-ну/-не-</i> основа	87
4. Н. Рончевић: Још о изразима <i>види се</i> и <i>види му се</i>	107
5. А. Пеца: Једна ријетка а потребна ријеч	117
6. Г. Шкриванић: Прилог за разјашњење неких назива оружја у народним умотворинама	121
7. Језичке поуке	125

УРЕЂУЈЕ ОДБОР:

Секретар Уређивачког одбора — Бранислав Милановић

Народна књига

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ — БЕОГРАД

1955

ПРИЛОГ ЗА РАЗЈАШЊЕЊЕ НЕКИХ НАЗИВА ОРУЖЈА У НАРОДНИМ УМОТВОРИНАМА

II

У наставку рада на разјашњењу назива појединих врста оружја у народним умотворинама¹ у могућности смо да пружимо неколико нових прилога у тој области. У питању су, наиме, називи извесног оружја чије значење није довољно јасно, а тако исто и потпуно нов податак о називу мајстора који је оправљао и израђивао оклопе.

За реч „скувија“ или „сковија“ у Вуковом речнику стоји да је то нека врста капе. С. Петковић у Речнику црквенословенског језика наводи да је скувија монашка капа.² Ст. Новаковић ову реч изводи од талијанске „scuffia“.³ Ј. Ковачевић мисли да је то нека врста доње капе израђене од танке материје која покрива уши и везује се испод врата. Ковачевић констатује да се скувија види на живопису у Матејићу, у Никити, на композицији Свадба у Кани.⁴ П. Васић у своме приказу дела Ј. Ковачевића каже да је *скувија* идентична са популарном капом, коју су почев од XIII века носили соколари и људи мануелног занимања.⁵

Ма колико да су сва наведена објашњења тачна, она су донекле и непотпуна, јер не наводе да је „скувија“ и војничка капа, односно и шлем, како то стоји у народној песми:

¹ Први прилог је објављен у НЈ V, стр. 52—60.

² Сава Петковић, Речник црквенословенскога језика, Срем. Карловци 1935, 238 з. в. скуфја.

³ Ст. Новаковић, Хералдички обичаји у Срба, Год. Н. Чупића VI, 1884, 30.

⁴ Јов. Ковачевић, Средњовековна ношња Балканских Словена, Београд 1953, 282.

⁵ Павле Васић, Ј. Ковачевић, Средњовековна ношња, Историски гласник 3, 1954, 148.

„А на главу капу и скувију.
На скувију позлаћено перје.“

(Вук II, 482)

Тако исто, из народне песме видимо да се скувија, ван употребе, вешала за калпаком:

„За калпаком од злата скувија,
У скувију алем драги камен.“

(Вуков Рјечник)

Поред наведеног, и код нас налазимо шлем у облику скувије на живопису у Матејићу (на плафону јужне певнице), код два војника-копљаника. Војници су у оклопима и шлемовима од плетених гвоздених верижица са копљима у руци. И П. Васић, позивајући се на француске податке, наводи да покривање капом од жице датира од времена када је израда жице усавршена, тј. од краја XI века. На печату Гија де Лавала из 1095 приказан је племић у дугачком оклопу са капуљачом.⁶

Упоредимо ли овај облик шлема на фресци у Матејићу са оним на композицији Свадба у Кани, као и са неким фрескама калуђера и монаха, од којих и познату слику Стефана Немање у монашком оделу, видећемо да сви ови облици имају карактеристичан шиљасти врх, дакле облик који нас потсећа на капуљачу, или на капу за малу децу, која се и данас у Далмацији зове „шкуфја“.

Неоспорно је тачна констатација Ст. Новаковића да реч „scuffia“ упућује на њен романски извор, али са напоменом да је глас *ф* замењен ближим гласом *в*, као што је то чест случај у нашем језику, било да се ради о страним или нашим речима, као на пример: *кава* место *кафа*, *ујваши* место *уфашти*, *Пилиј* место *Филиј* итд.

Напоследку, ово није једини случај да се калуђерска или монашка капа назива војничким именом и обрнуто. Тако, на пример: шлем се код нас каже за камилавку у Хиландарско-студеничком типичу, који је настао ускоро после

⁶ Васић, н. д. 146.

Карејског 1199 године: „и вѣ мнишьски шлемъ.“⁷ Није искључено да је калуђерска капа-камилавка добила име према облику тадањег „torfhelma“, или сличног њему, као што је то случај и са скувијом.

За реч „*баш*“ (бѣть) постоје разна тумачења код Вука, Мажуранића и у Академијином Рјечнику, али сви се слажу да је у питању нека врста оружја којим се удара.⁸ Поред општег значења „буца, кијак, кијача, батина, мачуга, мотка, палица итд.“, под *башом* треба првенствено разумети палицу, батину, односно буздован и топуз, а тек затим маљ или бојни чекић и све друго. За ово говоре многи примери у Академијином рјечнику код којих се *баш* ређа упоредо са другим оружјем (сулице, мачи, бати, сикире итд), па је очигледно да се не ради о обичној батини и мачуги. Напоследку, и чињеница да се *баш* помиње као нека врста инсигније, односно знака власти, за које знамо да су могли бити једино мач, копље и палица, односно буздован, говори за нашу поставку. Реч *бѣть* или *баш* помиње се и у српском роману о Троји, из краја XIV века, када се говори о играма Париза (Париса) као детета: „И Парижъ дѣлаше кичмоу а друуги с(и)нъ еговъ бѣть.“⁹ Овај исти текст гласи у глагољском тексту тога истог времена: „И Париж' дѣлаше куч'му, а други та син' дѣлаше бат.“¹⁰

Ни у једном нашем речнику нема података о томе како су се звали на српском језику мајстори који су оправљали и израђивали оклопе. Најстарија наша реч за оклоп, било од оковане коже или од плетене жице, јесте *брња*.¹¹ Реч се сачувала у називима места (Брње, Брњица, Брњац, Брњаци, Брњице, Брњићи, Забрње итд.) и у живом говору. Међутим,

⁷ К. Јиречек, Типик св. Саве за манастир Студеницу, ГСУД XL, 1874, 174.

Ст. Новаковић, Стара српска војска, Београд, 1893, 161.

⁸ Вуков Рјечник 17; В. Мажуранић, Приноси за хрватски правно-повјестни рјечник, Загреб 1908—1922, 48—51; Рјечник ЈАЗиУ I, 1880—1882, 205.

⁹ Allan Ringheim, Eine Altserbische Trojasage, Prague—Upsal 1951, 37.

¹⁰ В. Јагић, Прилози к историји књижевности, Загреб 1868, 58; Рјечник ЈАЗиУ I, 205.

¹¹ Ст. Новаковић, Стара српска војска, Београд 1693, 160.

српска реч „брња“ води порекло од готске речи *бруња*, француске *braigne*, латинске *bruthea*. Али, сем ове речи за оклоп се одомаћила и реч „панцир“, или „памцијер“. Реч је талијанског порекла и долази од речи „панциа“, или „панцига“, а значи трбух, дакле оклоп који штити трбух и груди. Захваљујући роману о Троји, с краја XIV века у ћирилској верзији, сазнајемо да се мајстор за оправку оклопа на српском језику звао „брњар“. У разговору између Анцилеса (Ахила) и Јектора (Хектора) први говори другоме: „много често *брњарь* крпить мое брње, које соу продръте от твојега мѣча“.¹² Несумњиво, да онај који крпи зна и израђивати брње, па према томе је сасвим природно да *брњар* није само мајстор који је крпио, већ тако исто и израђивао оклопе.

На крају, захваљујући истом извору, тј. српском роману о Троји, у могућности смо да објаснимо и значење речи „сулица“ и „суличник“. Описујући борбу између Анцилеса (Ахила) и Уриксихса (Уликса) са Телемпоном (Телемоном) у тексту стоји: „и повѣд(ѣ) га Оурикшишь мокнога на мокнѣю и повѣде га на Телемпона соулчѣкиа кои бѣше наиболии соулчѣник оу всѣх троискихъ странах. И видѣвъ Телемпонъ прѣма Анцилеша и Оурикшиша и истрѣча из град(а) (с) соулцою прѣма Анцилеша и оудри се к нѣмоу Анцилешъ и прободе Телемпона на другоу страну и врѣже долоу с конѣ“.¹³ Мало даље стоји: „имаше и ороужа се ~~макшъ~~ Тѣльмоникъ и оузе соулцоу и потѣха противоу Јектороу“.¹⁴ Из овог текста се јасно види да *сулица* значи копље, а *суличник* војника борца који је наоружан копљем, дакле, према данашњој терминологији — копљаника.

Г. Шкриванић

¹² Ringheim, н. д. 60.

¹³ " " " 52.

¹⁴ " " " 57.